



## Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 19ης Ιουνίου 2014\*

«Προδικαστική παραπομπή — Άρθρο 45 ΣΛΕΕ — Οδηγία 2004/38/ΕΚ — Άρθρο 7 — Έννοια του “εργαζομένου” — Πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έπαυσε προσωρινώς να εργάζεται λόγω φυσικών περιορισμών συνδεδεμένων με τα τελευταία στάδια της εγκυμοσύνης και με τα επακόλουθα του τοκετού»

Στην υπόθεση C-507/12,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Supreme Court of the United Kingdom (Ηνωμένο Βασίλειο) με απόφαση της 31ης Οκτωβρίου 2012, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 8 Νοεμβρίου 2012, στο πλαίσιο της δίκης

**Jessy Saint Prix**

κατά

**Secretary of State for Work and Pensions,**

παρισταμένου του:

**AIRE Centre,**

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Tizzano (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, A. Borg Barthet, E. Levits, M. Berger και S. Rodin, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: N. Wahl

γραμματέας: M.-A. Gaudissart, προϊστάμενος τμήματος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ’ ακροατηρίου συζήτησεως της 14ης Νοεμβρίου 2013,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η J. Saint Prix, εκπροσωπούμενη από τον R. Drabble, QC, ενεργούντα κατ’ εξουσιοδότηση του M. Spencer, solicitor,
- το AIRE Centre, εκπροσωπούμενο από τους J. Stratford, QC, και M. Moriarty, barrister, ενεργούντα κατ’ εξουσιοδότηση του D. Das, solicitor,

\* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

- η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τους V. Kaye και A. Robinson, επικουρούμενους από τους B. Kennely και J. Coppel, barristers,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους B. Majczyna και M. Szpunar,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την C. Tufvesson, καθώς και από τους J. Enegren και M. Wilderspin,
- η Εποπτεύουσα Αρχή της ΕΖΕΣ, εκπροσωπούμενη από τον X. Lewis, καθώς και από τις M. Μουστακαλή και C. Howdle,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 12ης Δεκεμβρίου 2013,

εκδίδει την ακόλουθη

### Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του όρου «εργαζόμενος», κατά την έννοια του άρθρου 45 ΣΛΕΕ και του άρθρου 7 της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ L 158, σ. 77, και διορθωτικά ΕΕ L 229, σ. 35 και ΕΕ 2005, L 197, σ. 34).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της J. Saint Prix και του Secretary of State for Work and Pensions (στο εξής: Secretary of State) με αντικείμενο την άρνηση του τελευταίου να της χορηγήσει εισοδηματική ενίσχυση.

### Το νομικό πλαίσιο

#### *Το δίκαιο της Ένωσης*

- 3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 2 έως 4 και 31 της οδηγίας 2004/38 ορίζουν τα εξής:
  - «(2) Η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις ελευθερίες της εσωτερικής αγοράς, η οποία περιλαμβάνει ένα χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα, μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ελευθερία σύμφωνα με τις διατάξεις της Συνθήκης [ΕΚ].
  - (3) Ιθαγένεια της Ένωσης θα πρέπει να είναι το θεμελιώδες καθεστώς των υπηκόων των κρατών μελών όταν ασκούν το δικαίωμά τους της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής. Ωστόσο, είναι αναγκαίο να κωδικοποιηθούν και να επανεξετασθούν οι ισχύουσες κοινοτικές πράξεις που διέπουν χωριστά τους μισθωτούς, τους μη μισθωτούς, καθώς και τους φοιτητές και άλλα πρόσωπα άνευ επαγγέλματος, προκειμένου να απλοποιηθεί και να ενισχυθεί το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής όλων των πολιτών της Ένωσης.
  - (4) Στο πλαίσιο αυτό, για να διορθωθεί η τμηματική και αποσπασματική προσέγγιση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής και να διευκολυνθεί η άσκησή του απαιτείται ενιαία νομοθετική πράξη η οποία θα τροποποιήσει τον κανονισμό (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της

Κοινότητας [(EE L 257, σ. 2), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2434/92 του Συμβουλίου, της 27ης Ιουλίου 1992 (EE L 245, σ. 1)], και θα καταργήσει τις ακόλουθες πράξεις: την οδηγία 68/360/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των εργαζομένων των κρατών μελών και των οικογενειών τους στο εσωτερικό της Κοινότητας [(EE L 257, σ. 13)], την οδηγία 73/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1973, περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των υπηκόων των κρατών μελών στο εσωτερικό της Κοινότητας στον τομέα της εγκαταστάσεως και της παροχής υπηρεσιών [(EE L 172, σ. 14)], την οδηγία 90/364/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής [(EE L 180, σ. 26)], την οδηγία 90/365/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής των μισθωτών και μη μισθωτών εργαζομένων που έχουν παύσει την επαγγελματική τους δραστηριότητα [(EE L 180, σ. 28)] και την οδηγία 93/96/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 29ης Οκτωβρίου 1993, σχετικά με το δικαίωμα διαμονής των σπουδαστών [(EE L 317, σ. 59)].

[...]

(31) Η παρούσα οδηγία σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται, ιδίως, από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με την απαγόρευση διακρίσεων που περιέχει ο Χάρτης, τα κράτη μέλη θα πρέπει να εφαρμόζουν την παρούσα οδηγία χωρίς να προβαίνουν σε διακρίσεις κατά των δικαιούχων της παρούσας οδηγίας λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών ή άλλου είδους φρονημάτων, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, παρουσίας, γέννησης, ύπαρξης αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού».

4 Κατά το άρθρο 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/29:

«Η παρούσα οδηγία καθορίζει:

α) τους όρους που διέπουν την άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών από τους πολίτες της Ένωσης και τα μέλη των οικογενειών τους».

5 Το τιτλοφορούμενο «Δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών» άρθρο 7 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει στις παραγράφους 1 και 3 τα ακόλουθα:

«1. Όλοι οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, εφόσον:

α) είναι μισθωτοί ή μη μισθωτοί στο κράτος μέλος υποδοχής [...]

[...]

3. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1 στοιχείο α) η ιδιότητα του μισθωτού ή του μη μισθωτού διατηρείται για τον πολίτη της Ένωσης που δεν είναι πλέον μισθωτός ή μη μισθωτός στις ακόλουθες περιπτώσεις:

α) αν ο ενδιαφερόμενος είναι προσωρινά ανίκανος προς εργασία εξαιτίας ασθένειας ή ατυχήματος·

β) αν ο ενδιαφερόμενος έχει καταγραφεί δεόντως ως ακουσίως άνεργος, έχοντας ασκήσει επαγγελματική δραστηριότητα άνω του ενός έτους, και έχει καταγραφεί ως πρόσωπο το οποίο αναζητεί εργασία στην αρμόδια υπηρεσία απασχόλησης·

- γ) αν ο ενδιαφερόμενος έχει καταγραφεί δεόντως ως ακουσίως άνεργος μετά τη λήξη ισχύος της σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου με διάρκεια μικρότερη του ενός έτους ή αφού κατέστη ακουσίως άνεργος κατά τη διάρκεια των πρώτων δώδεκα μηνών και έχει καταγραφεί στην αρμόδια υπηρεσία απασχόλησης ως πρόσωπο το οποίο αναζητεί εργασία. Στην περίπτωση αυτή, η ιδιότητα του εργαζομένου διατηρείται επί χρονικό διάστημα που δεν μπορεί να είναι μικρότερο του εξαμήνου·
- δ) αν ο ενδιαφερόμενος παρακολουθεί μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης. Εκτός εάν ο ενδιαφερόμενος είναι ακουσίως άνεργος, η διατήρηση της ιδιότητας του εργαζομένου προϋποθέτει την ύπαρξη σχέσης μεταξύ της προηγούμενης επαγγελματικής δραστηριότητας και της κατάρτισης.»
- 6 Το άρθρο 16, παράγραφοι 1 και 3, της ίδιας οδηγίας ορίζει τα εξής:

«1. Οι πολίτες της Ένωσης οι οποίοι έχουν διαμείνει νομίμως για συνεχές χρονικό διάστημα πέντε ετών στο κράτος μέλος υποδοχής έχουν δικαίωμα μόνιμης διαμονής στην επικράτειά του. [...]

[...]

3. Το αδιάλειπτο της διαμονής δεν θίγεται από προσωρινές απουσίες που δεν υπερβαίνουν συνολικά τους έξι μήνες ετησίως ούτε από απουσίες μεγαλύτερης διάρκειας για την εκπλήρωση υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας ή από μία απουσία δώδεκα συναπτών μηνών κατ' ανώτατο όριο για σοβαρούς λόγους, ιδίως εγκυμοσύνη και μητρότητα, σοβαρή ασθένεια, σπουδές ή επαγγελματική κατάρτιση ή τοποθέτηση σε άλλο κράτος μέλος ή τρίτη χώρα.»

*Το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου*

- 7 Ο νόμος του 1992 περί εισφορών και παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως (Social Security Contributions and Benefits Act 1992) και η (γενική) κανονιστική ρύθμιση του 1987 περί εισοδηματικής ενισχύσεως [Income Support (General) Regulations 1987] αποτελούν το εφαρμοστέο επί των εισοδηματικών ενισχύσεων νομικό πλαίσιο.
- 8 Η εισοδηματική ενίσχυση συνιστά παροχή χορηγούμενη, σε συνάρτηση με τους πόρους, σε διάφορες κατηγορίες προσώπων μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται, δυνάμει του άρθρου 4ZA της προμνησθείσας κανονιστικής ρυθμίσεως σε συνδυασμό με το άρθρο 14, στοιχείο β', του παραρτήματος IB της ίδιας κανονιστικής ρυθμίσεως, εκείνη των γυναικών που είναι ή υπήρξαν «έγκυ[οι], αλλά μόνον για χρονικό διάστημα το οποίο αρχίζει ένδεκα εβδομάδες προς της αναμενόμενης εβδομάδας του τοκετού και λήγει δεκαπέντε εβδομάδες μετά την ημερομηνία που έπαυσε η εγκυμοσύνη [τους]».
- 9 Βάσει του άρθρου 124, παράγραφος 1, στοιχείο β', του νόμου του 1992 περί εισφορών και παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως, η χορήγηση της προμνησθείσας παροχής προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, ότι τα εισοδήματα του επιδοτούμενου δεν υπερβαίνουν το καθοριζόμενο «εφαρμοστέο ποσό». Όταν το ποσό αυτό είναι μηδενικό, δεν χορηγείται παροχή.
- 10 Κατά το σημείο 17 του παραρτήματος 7 της (γενικής) κανονιστικής ρυθμίσεως του 1987 περί εισοδηματικής ενισχύσεως, το καθοριζόμενο για «πρόσωπο αλλοδαπής προελεύσεως» εφαρμοστέο ποσό είναι μηδενικό.
- 11 Το άρθρο 21AA, παράγραφος 1, της εν λόγω ρυθμίσεως ορίζει την έννοια του «προσώπου αλλοδαπής προελεύσεως» ως τον «αιτούντα που δεν έχει τη συνήθη διαμονή του στο Ηνωμένο Βασίλειο [...]».

- 12 Βάσει του άρθρου 21ΑΑ, παράγραφος 2, της προμνησθείσας ρυθμίσεως, για να μπορεί να εκληφθεί ως πρόσωπο που έχει τη συνήθη διαμονή του στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο αιτών την εισοδηματική ενίσχυση πρέπει να έχει «δικαίωμα διαμονής» στο κράτος μέλος αυτό.
- 13 Κατά το άρθρο 21ΑΑ, παράγραφος 4, της ίδιας κανονιστικής ρυθμίσεως:
- «Ο αιτών δεν είναι πρόσωπο αλλοδαπής προελεύσεως εάν είναι:
- α) μισθωτός υπό την έννοια της οδηγίας [2004/38],
  - β) μη μισθωτός υπό την έννοια της ανωτέρω οδηγίας,
  - γ) πρόσωπο το οποίο διατηρεί την ιδιότητα του άρθρου 7, παράγραφος 3, στοιχεία α' ή β' της ανωτέρω οδηγίας,
  - δ) μέλος της οικογένειας, υπό την έννοια του άρθρου 2 της οδηγίας αυτής, ενός εκ των προσώπων που απαριθμούνται στα στοιχεία α', β' ή γ',
  - ε) πρόσωπο το οποίο έχει δικαίωμα μόνιμης διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο δυνάμει του άρθρου 17 της οδηγίας αυτής.»

#### **Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα**

- 14 Η J. Saint Prix είναι Γαλλίδα υπήκοος η οποία εγκαταστάθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο στις 10 Ιουλίου 2006, όπου εργάστηκε, κατά κύριο λόγο ως βοηθός καθηγήτρια, από την 1η Σεπτεμβρίου 2006 έως την 1η Αυγούστου 2007. Στη συνέχεια, εγγράφηκε στο πανεπιστήμιο του Λονδίνου σε πρόγραμμα σπουδών για την απόκτηση πιστοποιητικού επάρκειας διδασκαλίας, η δε περίοδος σπουδών είχε προγραμματιστεί από τις 17 Σεπτεμβρίου 2007 έως τις 27 Ιουνίου 2008.
- 15 Κατά την περίοδο αυτή κατέστη έγκυος με αναμενόμενη ημερομηνία τοκετού τη 2α Ιουνίου 2008.
- 16 Στις 22 Ιανουαρίου 2008, επιδιώκοντας να βρει εργασία σε σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η J. Saint Prix εγγράφηκε σε γραφείο ευρέσεως προσωρινής απασχόλησης και, την 1η Φεβρουαρίου 2008, εγκατέλειψε το πρόγραμμα σπουδών που ακολουθούσε στο πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Αδυνατώντας να απασχοληθεί σε σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, εργάστηκε, λοιπόν, προσωρινώς σε βρεφονηπιακούς σταθμούς. Στις 12 Μαρτίου 2008 και ενώ διένυε τον έκτο σχεδόν μήνα εγκυμοσύνης, η J. Saint Prix εγκατάλειψε, ωστόσο, την εν λόγω θέση απασχόλησης διότι οι απαιτήσεις της εργασίας με παιδιά προσχολικής εργασίας είχαν καταστεί εξαιρετικά επίπονες για αυτήν. Για λίγες ημέρες αναζήτησε μάταια θέση εργασίας περισσότερο προσαρμοσμένη στην κατάσταση εγκυμοσύνης της.
- 17 Στις 18 Μαρτίου 2008, έντεκα δηλαδή εβδομάδες πριν από την αναμενόμενη ημερομηνία τοκετού, η J. Saint Prix υπέβαλε αίτηση για να λάβει εισοδηματική ενίσχυση. Κατόπιν της απορρίψεως της αιτήσεως αυτής από τον Secretary of State με απόφαση της 4ης Μαΐου 2008, άσκησε προσφυγή ενώπιον του First-tier Tribunal.
- 18 Στις 21 Αυγούστου 2008, τρεις δηλαδή μήνες μετά την πρόωρη γέννηση του τέκνου της, η J. Saint Prix άρχισε εκ νέου να εργάζεται.

- 19 Με απόφαση της 4ης Σεπτεμβρίου 2008, το First-tier Tribunal έκανε δεκτή την προσφυγή της. Εντούτοις, στις 7 Ιουλίου 2011, το Upper Tribunal έκανε δεκτή την προσφυγή που άσκησε ο Secretary for Work and Pensions κατά της εν λόγω αποφάσεως. Κατόπιν της επιβεβαιώσεως της αποφάσεως του Upper Tribunal εκ μέρους του Court of Appeal, η J. Saint Prix προσέφυγε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.
- 20 Το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες κατά πόσον η έγκυος που παύει προσωρινώς να εργάζεται λόγω της εγκυμοσύνης της πρέπει να θεωρείται «εργαζόμενη» υπό την έννοια της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, την οποία κατοχυρώνει το άρθρο 45 ΣΛΕΕ, και του δικαιώματος διαμονής, που απονέμει το άρθρο 7 της οδηγίας 2004/38.
- 21 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει ότι ούτε το άρθρο 45 ΣΛΕΕ ούτε το άρθρο 7 της προμνησθείσας οδηγίας ορίζουν την έννοια του όρου «εργαζόμενος».
- 22 Το αιτούν δικαστήριο φρονεί, κατ' ουσίαν, ότι, καίτοι πρόθεση του νομοθέτη της Ένωσης κατά την έκδοση της ίδιας οδηγίας ήταν να κωδικοποιήσει την υφιστάμενη νομοθεσία και νομολογία, εντούτοις, ο εν λόγω νομοθέτης δεν επιδίωξε να αποκλείσει τη μετέπειτα εξέλιξη της έννοιας του «εργαζομένου» λαμβανομένων υπόψη περιπτώσεων που δεν προβλέπονταν ρητώς κατά την έκδοσή της. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο θα μπορούσε, λαμβάνοντας υπόψη εξαιρετικές συνθήκες όπως αυτές που χαρακτηρίζουν την κύηση και τα επακόλουθα του τοκετού, να αποφασίσει να διευρύνει την έννοια αυτή καλύπτοντας τις εγκύους που εγκαταλείπουν τη θέση εργασίας τους για εύλογο χρονικό διάστημα.
- 23 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Supreme Court of the United Kingdom αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Έχει το παρεχόμενο σε κάθε “μισθωτό” [εργαζόμενο] βάσει του άρθρου 7 της οδηγίας [2004/38] δικαίωμα διαμονής την έννοια ότι ισχύει μόνο για όσους (i) τελούν σε υφιστάμενη σχέση εργασίας, (ii) τουλάχιστον σε ορισμένες περιπτώσεις, αναζητούν εργασία, ή (iii) καλύπτονται από τις περιπτώσεις του άρθρου 7, παράγραφος 3, [της οδηγίας αυτής], ή έχει το [άρθρο 7 της προμνησθείσας οδηγίας] την έννοια ότι δεν αποκλείεται η αναγνώριση ως δικαιούχων και άλλων προσώπων που παραμένουν “μισθωτοί” [εργαζόμενοι] υπό την έννοια αυτή;
- 2) α) Εάν ισχύει η δεύτερη περίπτωση, παρέχεται το εν λόγω δικαίωμα και σε γυναίκα η οποία ευλόγως έπαυσε να εργάζεται ή να αναζητεί εργασία, λόγω φυσικών περιορισμών συνδεδεμένων με την προχωρημένη εγκυμοσύνη της και τον επακόλουθο τοκετό;
- β) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, δικαιούται η γυναίκα αυτή να επωφεληθεί από την εθνική ρύθμιση που ορίζει τότε είναι εύλογη η παύση της εργασίας ή της αναζήτησης εργασίας;»

### **Επί των προδικαστικών ερωτημάτων**

- 24 Με τα ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί κατά πόσον το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, τα άρθρα 45 ΣΛΕΕ και 7 της οδηγίας 2004/38 έχουν την έννοια ότι η γυναίκα η οποία παύει να εργάζεται ή να αναζητεί εργασία λόγω φυσικών περιορισμών συνδεδεμένων με τα τελευταία στάδια της εγκυμοσύνης της και τα επακόλουθα του τοκετού διατηρεί την ιδιότητα της «εργαζομένης» κατά την έννοια των προμνησθέντων άρθρων.
- 25 Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα ερωτήματα αυτά, πρέπει καταρχάς να υπομνησθεί ότι από την τρίτη και από την τέταρτη αιτιολογική σκέψη της εν λόγω οδηγίας προκύπτει ότι σκοπός της είναι να υπερβεί την κατά τομέα και αποσπασματική προσέγγιση του θεμελιώδους και ατομικού δικαιώματος

των πολιτών της Ένωσης να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, ώστε να διευκολυνθεί η άσκηση αυτού του δικαιώματος, με την εκπόνηση ενιαίας νομοθετικής πράξεως με την οποία κωδικοποιούνται και αναθεωρούνται οι προγενέστερες της οδηγίας νομοθετικές πράξεις της Ένωσης (βλ., συναφώς, απόφαση Ziolkowski και Szeja, C-424/10 και C-425/10, EU:C:2011:866, σκέψη 37).

- 26 Στο πλαίσιο αυτό, από το άρθρο 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38 προκύπτει ότι σκοπός της είναι να αποσαφηνίσει τους όρους ασκήσεως του προμνησθέντος δικαιώματος, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται, όσον αφορά τη διαμονή για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών, μεταξύ άλλων, ο όρος του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής, κατά τον οποίο οι πολίτες της Ένωσης πρέπει να έχουν την ιδιότητα του μισθωτού ή του μη μισθωτού στο κράτος μέλος υποδοχής (βλ., συναφώς, απόφαση Brey, C-140/12, EU:C:2013:565, σκέψη 53 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 27 Το άρθρο 7, παράγραφος 3, της προμνησθείσας οδηγίας διευκρινίζει ότι, για τους σκοπούς του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της ίδιας οδηγίας, ο πολίτης της Ένωσης που δεν ασκεί πλέον έμμισθη ή μη δραστηριότητα διατηρεί ωστόσο την ιδιότητα του εργαζομένου σε ιδιαίτερες περιπτώσεις, ήτοι όταν είναι προσωρινά ανίκανος προς εργασία εξαιτίας ασθένειας ή ατυχήματος, όταν, σε ορισμένες περιπτώσεις, καθίσταται ακουσίως άνεργος, ή ακόμα όταν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, παρακολουθεί μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισεως.
- 28 Επιβάλλεται, όμως, η διαπίστωση ότι το άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας 2004/38 δεν αναφέρεται ρητώς στην περίπτωση γυναίκας τελούσας σε ιδιαίτερη κατάσταση λόγω φυσικών περιορισμών συνδεδεμένων με την προχωρημένη εγκυμοσύνη της και τα επακόλουθα του τοκετού.
- 29 Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η εγκυμοσύνη πρέπει να διακρίνεται σαφώς από την ασθένεια, καθόσον η εγκυμοσύνη ουδόλως μπορεί να εξομοιωθεί με παθολογική κατάσταση (βλ. συναφώς, μεταξύ άλλων, απόφαση Webb, C-32/93, EU:C:1994:300, σκέψη 25 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 30 Ως εκ τούτου, γυναίκα που τελεί στην κατάσταση της J. Saint Prix, η οποία παύει προσωρινώς να εργάζεται λόγω της προχωρημένης εγκυμοσύνης της και των επακόλουθων του τοκετού, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως πρόσωπο που είναι προσωρινά ανίκανο προς εργασία εξαιτίας ασθένειας, κατά το άρθρο 7, παράγραφος 3, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38.
- 31 Εντούτοις, ούτε από το άρθρο 7 της προμνησθείσας οδηγίας στο σύνολό του ούτε από τις υπόλοιπες διατάξεις της ίδιας οδηγίας προκύπτει ότι, υπό τέτοιες περιστάσεις, ο υπήκοος της Ένωσης που δεν πληροί τους προβλεπόμενους στο εν λόγω άρθρο όρους στερείται, εξ αυτού του γεγονότος, οπωσδήποτε την ιδιότητα του «εργαζομένου», κατά την έννοια του άρθρου 45 ΣΛΕΕ.
- 32 Πράγματι, η επιδιωχθείσα από την προμνησθείσα οδηγία κωδικοποίηση των προγενέστερων αυτής νομοθετικών πράξεων της Ένωσης, η οποία ρητώς αποσκοπεί στη διευκόλυνση της ασκήσεως του δικαιώματος των πολιτών της Ένωσης να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, δεν μπορεί, αυτή καθαυτή, να περιορίσει το περιεχόμενο του όρου του εργαζομένου κατά την έννοια της Συνθήκης ΛΕΕ.
- 33 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, ο όρος «εργαζόμενος», κατά την έννοια του άρθρου 45 ΣΛΕΕ, πρέπει να τυγχάνει διασταλτικής ερμηνείας, καθόσον καθορίζει το πεδίο εφαρμογής μιας θεμελιώδους ελευθερίας προβλεπόμενης από τη Συνθήκη ΛΕΕ (βλ. συναφώς, απόφαση N., C-46/12, EU:C:2013:97, σκέψη 39 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 34 Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο έκρινε ότι κάθε υπήκοος κράτους μέλους ο οποίος, ανεξαρτήτως του τόπου διαμονής του και της ιθαγένειάς του, έκανε χρήση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων και ο οποίος άσκησε επαγγελματική δραστηριότητα σε κράτος μέλος

διαφορετικό από εκείνο της διαμονής του, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 45 ΣΛΕΕ (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις Ritter-Coulais, C-152/03, EU:C:2006:123, σκέψη 31, και Hartmann, C-212/05, EU:C:2007:437, σκέψη 17).

- 35 Σε αυτή τη βάση το Δικαστήριο διευκρίνισε, επίσης, ότι, στο πλαίσιο του άρθρου 45 ΣΛΕΕ, πρέπει να θεωρείται «εργαζόμενος» το πρόσωπο που παρέχει, για ορισμένο χρόνο, εις όφελος ετέρου και υπό τη διεύθυνση αυτού του τελευταίου, υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή. Όταν λυθεί η σχέση εργασίας, ο ενδιαφερόμενος χάνει κατ' αρχήν την ιδιότητα του εργαζομένου, αλλά εξυπακούεται, αφενός, ότι η ιδιότητα αυτή ενδέχεται να παραγάγει ορισμένα αποτελέσματα μετά τη λύση της εργασιακής σχέσεως και, αφετέρου, ότι το πρόσωπο που αναζητεί πράγματι εργασία πρέπει επίσης να χαρακτηρίζεται ως εργαζόμενος (απόφαση Caves Krier Frères, C-379/11, EU:C:2012:798, σκέψη 26 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 36 Ως εκ τούτου, για τους σκοπούς της παρούσας υποθέσεως πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται το δικαίωμα των υπηκόων των κρατών μελών να κυκλοφορούν ελεύθερα στο έδαφος των άλλων κρατών μελών και να διαμένουν σ' αυτά με σκοπό την αναζήτηση εργασίας (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση Antonissen, C-292/89, EU:C:1991:80, σκέψη 13).
- 37 Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι ο χαρακτηρισμός προσώπου ως εργαζομένου κατά την έννοια του άρθρου 45 ΣΛΕΕ, καθώς και τα δικαιώματα που απορρέουν από αυτήν την ιδιότητα δεν εξαρτώνται κατ' ανάγκη από την ύπαρξη ή την πραγματική συνέχιση μιας σχέσεως εργασίας (βλ., συναφώς, απόφαση Lair, 39/86, EU:C:1988:322, σκέψεις 31 και 36).
- 38 Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν επιβεβαιώνεται, αντιθέτως προς ό,τι υποστηρίζει η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, ότι το άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας 2004/38 απαριθμεί κατά τρόπο εξαντλητικό τις περιστάσεις υπό τις οποίες διακινούμενος εργαζόμενος ο οποίος δεν τελεί πλέον σε σχέση εργασίας μπορεί, εντούτοις, να εξακολουθεί να έχει την εν λόγω ιδιότητα.
- 39 Εν προκειμένω, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει, χωρίς να αμφισβητείται από τους διαδίκους της κύριας δίκης, ότι η J. Saint Prix άσκησε έμμισθες δραστηριότητες στο έδαφος του Ηνωμένου Βασιλείου, προτού σταματήσει να εργάζεται, λιγότερο από τρεις μήνες πριν τη γέννηση του τέκνου της, λόγω των φυσικών περιορισμών που συνδέονται με τα τελευταία στάδια της εγκυμοσύνης της και με τα επακόλουθα του τοκετού. Μη έχοντας εγκαταλείψει το έδαφος του κράτους μέλους αυτού κατά την περίοδο διακοπής της επαγγελματικής της δραστηριότητας, επανήλθε στην εργασία τρεις μήνες μετά τη γέννηση του τέκνου της.
- 40 Το γεγονός, όμως, ότι οι προμνησθέντες περιορισμοί αναγκάζουν μια γυναίκα να παύσει να ασκεί έμμισθη δραστηριότητα κατά την αναγκαία για την αποκατάστασή της περίοδο δεν είναι, κατ' αρχήν, ικανό να στερήσει από το πρόσωπο αυτό την ιδιότητα του «εργαζομένου» κατά την έννοια του άρθρου 45 ΣΛΕΕ.
- 41 Συγκεκριμένα, η περίπτωση ότι το πρόσωπο αυτό δεν ήταν πράγματι παρόν στην αγορά εργασίας του κράτους μέλους υποδοχής για ορισμένους μήνες δεν συνεπάγεται ότι έπαψε να ανήκει στο δυναμικό της αγοράς αυτής κατά την εν λόγω περίοδο, εφόσον επιστρέφει στην εργασία του ή βρίσκει άλλη θέση απασχόλησης εντός εύλογου χρόνου μετά τον τοκετό (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση Ορφανόπουλος και Oliveri, C-482/01 και C-493/01, EU:C:2004:262, σκέψη 50).
- 42 Προκειμένου να καθορίσει κατά πόσον η περίοδος που μεσολάβησε μεταξύ του τοκετού και της επιστροφής στην εργασία μπορεί να χαρακτηριστεί ως εύλογη, απόκειται στο οικείο εθνικό δικαστήριο να λάβει υπόψη το σύνολο των ειδικών περιστάσεων της υποθέσεως της κύριας δίκης και των εφαρμοστέων εθνικών κανόνων που διέπουν τη διάρκεια της άδειας μητρότητας, σύμφωνα με το άρθρο 8 της οδηγίας 92/85/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Οκτωβρίου 1992, σχετικά με την



εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν στη βελτίωση της υγείας και της ασφάλειας κατά την εργασία των εγκύων, λεχώνων και γαλουχουσών εργαζομένων (δέκατη ειδική οδηγία κατά την έννοια του άρθρου 16, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/391/ΕΟΚ) (ΕΕ L 348, σ. 1).

- 43 Η λύση που έγινε δεκτή στη σκέψη 41 της παρούσας αποφάσεως συνάδει προς τον σκοπό του άρθρου 45 ΣΛΕΕ να δίνεται στον εργαζόμενο η δυνατότητα να διακινείται και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των υπολοίπων κρατών μελών προκειμένου να ασκεί εκεί επαγγελματική δραστηριότητα (βλ. απόφαση Uecker και Jacquet, C-64/96 και C-65/96, ΕΥ:C:1997:285, σκέψη 21).
- 44 Πράγματι, όπως υποστηρίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η υπήκοος της Ένωσης θα αποθαρρυνόταν να ασκήσει το δικαίωμά της ελεύθερης κυκλοφορίας εάν, στην περίπτωση εγκυμοσύνης στο κράτος μέλος υποδοχής και εγκαταλείψεως της θέσεως εργασίας της για σύντομο έστω διάστημα, κινδύνευε να χάσει την ιδιότητα του εργαζομένου στο εν λόγω κράτος.
- 45 Επιπλέον, πρέπει να υπομνησθεί ότι το δικαίωμα της Ένωσης εγγυάται ειδική προστασία στις γυναίκες λόγω της μητρότητας. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να επισημανθεί ότι το άρθρο 16, παράγραφος 3, της οδηγίας 2004/38 προβλέπει ότι, για τον υπολογισμό της συνεχούς πενταετούς περιόδου διαμονής στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής η οποία επιτρέπει στους πολίτες της Ένωσης να αποκτήσουν δικαίωμα μόνιμης διαμονής στην εν λόγω επικράτεια, το αδιάλειπτο της διαμονής αυτής δεν θίγεται, μεταξύ άλλων, από απουσία δώδεκα συναπτών μηνών κατ' ανώτατο όριο για σοβαρούς λόγους, όπως η εγκυμοσύνη και ο τοκετός.
- 46 Δυνάμει, επομένως, της προμνησθείσας προστασίας, εφόσον η απουσία εξαιτίας σοβαρού γεγονότος όπως η εγκυμοσύνη ή ο τοκετός δεν επηρεάζει το απαιτούμενο για την απονομή του εν λόγω δικαιώματος αδιάλειπτο της πενταετούς διαμονής στο κράτος μέλος αποδοχής, φυσικοί περιορισμοί συνδεδεμένοι με τα τελευταία στάδια της εγκυμοσύνης και με τα επακόλουθα του τοκετού οι οποίοι αναγκάζουν μια γυναίκα να παύσει προσωρινώς να εργάζεται δεν μπορούν, κατά μείζονα λόγο, να συνεπάγονται την απώλεια για αυτήν της ιδιότητας της εργαζομένης.
- 47 Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των προεκτεθεισών σκέψεων, στα εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 45 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι η γυναίκα η οποία παύει να εργάζεται ή να αναζητεί εργασία λόγω φυσικών περιορισμών συνδεδεμένων με τα τελευταία στάδια της εγκυμοσύνης της και με τα επακόλουθα του τοκετού διατηρεί την ιδιότητα της «εργαζομένης», κατά την έννοια του προμνησθέντος άρθρου, εφόσον επιστρέψει στην εργασία της ή εξεύρει άλλη θέση απασχόλησης εντός εύλογου χρόνου μετά τη γέννηση του τέκνου της.

### Επί των δικαστικών εξόδων

- 48 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπόμπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαινεται:

**Το άρθρο 45 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι η γυναίκα η οποία παύει να εργάζεται ή να αναζητεί εργασία λόγω φυσικών περιορισμών συνδεδεμένων με τα τελευταία στάδια της εγκυμοσύνης της και με τα επακόλουθα του τοκετού διατηρεί την ιδιότητα της «εργαζομένης», κατά την έννοια του προμνησθέντος άρθρου, εφόσον επιστρέψει στην εργασία της ή εξεύρει άλλη θέση απασχόλησης εντός εύλογου χρόνου μετά τη γέννηση του τέκνου της.**

(υπογραφές)